

Hónapló

Parászka Boróka

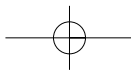
Drótontúl

Borzasztó, hogy meg lehet vezetni mindenkit a „menekültüggyel” – írta június elején egyik állandó magyarországi vitapartnerem-beszélgetőtársam, és nem értette, miért van ennek a kérdésnek ekkora súlya. Miért vitatkozunk róla, miért figyelünk rá egyáltalán. Idézőjelet használt, mint-ha igazából nem lenne szó menekülésről, támadásról, átvitt és konkrét háborúk-konfliktusok kontinenseket átszövő hálózatáról. Számára – magyar ellenzéki gondolkodó számára – ez a kérdés csak abból a perspektívából merült fel: használ-e vagy árt ez a történet az Orbán-politikának. Úgy érezte, használ, ha mindenki erre figyel, ezen háborog, mert eltérli a figyelmet a „valódi” ügyekről. Ezért tehát, vonta le a következtetést, nem kell a menekültekkel foglalkozni, nem kérdés, kik, honnan és miért érkeznek Magyarországra, miért utaznak tovább, hogyan viselkednek a magyar hatóságok, és hogyan (nem) működnek az illetékes intézmények. Vitapartnerem bizonyára sokat tud a magyarországi belpolitikai manipulációs technikákról, ezt nem vonom kétségbe. De attól tartok, nem egyértelmű: a nagyon kis jelentőségű kormányzati-ellenzéki adok-kapok már rég nem érinti azt a kényszerpályát, amelyen Magyarország zuhanórepülésben van. A „menekültügy” érinti az uniós tagságot, a kelet-közép-európai térség kapcsolatait, a román-magyar viszonyt és a magyar-magyar viszonyt is.

148

Összeomlott minden eddig épített konstrukció a státustörvénytől, a kettős állampolgárságtól a szavazati jog kiterjesztéséig, az egész rendszerváltástól épített kártyavár, amely a hány millió magyar miniszterelnöke-licittel kezdődött. Pontosan annyi idő alatt, amennyi idő alatt a menekültellenes plakátok kikerültek a köztérre Magyarországon. Ez ugyanis „a határon túl” (abban a térségben, amelyet a szerb-magyar védelmi vonalra tervezett drótkerítés bejelentése óta „drótontúli” területnek nevez Szerbhorváth Gyuri révén a közszáj) értelmezhetetlen, kétségbeejtő és fenyegető üzenet.

A „drótontúl”, az „anyaország” fogalomhoz rendelődik minden, ezekben a közösségekben a folyamatos támaszkeresés, szövetségesremélés a meghatározó. A legbiztosabb békeidőben sem alszik a félelem: bármikor történhet valami, amiért menekülni kell, amiért segítséget kell kérni. Valami, amiért nemzetközi védelemre, figyelemre van szükség. Többgenerációs ide-oda menekülők leszármazottai követték rémületen a magyarországi menekültellenes kampányt: dél-erdélyiek, észak-erdélyiek, 40-es, 56-os, 89-es, 90-es stb. migránsok szembesültek vele. Alig találni olyan családot Erdélyben, amelyiknek ne lenne „menekült” hozzátartozója. A „menekülés”, a „menekültnek lenni” itt a múlt- és a jelenértelmezés

kulcsfogalma. Föl sem merül, hogy ehhez bármiféle negatív konnotáció, elutasítás társulhatna. Még a „megélhetési menekült” vagy „bevándorló” szavakhoz sem: ez az ország egy-két emberöltővel ezelőtt kollektíven éhezett és fázott, mindenki tudja, hogy mit jelent, ha nincs mit enni, és nincs mit enni adni a gyerekeknek. Mindenki tudja, mit jelent nekivágni a zöldhatárnak, éveket birkózni a diktatúrával, a szekuritátéval, a besúgó szomszédokkal, barátokkal és rokonokkal egy kiutazási engedélyért, egy útlevelért. Nagyon sokaknak pontos tapasztalata van, mit jelent a bevándorlókkal, menekültekkel szembeni nagylelkűség, és a gyanakvás, az elutasítás is.

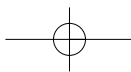
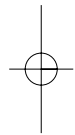
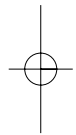
Az „erdélyizés”, a hasonló válsághelyzetekben törvényszerűen meginduló ügyeskedések, ellenségeskedések, barátságok és konfliktusok eddig esetlegesnek tűntek. Van, aki tudja ezt kezelni, és van, aki nem. Van, akinek van morális tartása, műveltsége, embersége, és van, akinek nincs. A tanulási folyamat közös, és végső soron valami közös jó felé haladnak a dolgok. Eddig ez volt az illúzió. Élt a remény, hogy a korábbi kudarcok, tévedések, hibák véletlenek voltak, annak az eredményei, hogy a magyar nemzetközösség határoktól függetlenül érik, előbb-utóbb csak megfogalmazza, megérti, hogy mit jelent a több politikai térben jelen lévő kulturális közösségiség, hogyan alakulhat, és meddig, milyen formában tartható fenn. Most mindez szertefoszlott.

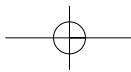
Újrakezdődtek azok a viták, amelyeket (alappal, de inkább alap nélkül) rendezettnek véltünk, és a jelek arra engednek következtetni, hogy jöttányit sem kerültünk közelebb ezek megoldásához. „Semmivel sem jobbak ezek, mint a huszónhárommillió románózos Gyurcsány.” „Nem is Gyurcsány huszónhárommilliórománózott, hanem Kovács László.” „Kovács László huszónhárommilliórománózott, de Gyurcsány találta ki.” „Gyurcsánynál és Kovácsnál sem jobb Orbán Viktor.” „Orbán Viktor rosszabb, mint Gyurcsány és Kovács” – így sorjáztak a mondatok az erdélyi vitákban. Kusza nevek, gondolatok, egyre egyértelműbb távolság, idegenség.

Néhány évtized múlva egészen biztosan abszurd lesz, ha felbukkan a nyoma ezeknek az utóbbi hetekben elhangzó neveknek. Most azonban még pontosan érteni, mi birkózik önmagával. Az önmagát nem értő, önmagára nem reflektáló magyar nacionalizmus ez, amely nem látja, hogyan érintkezik, hogyan támasztja alá a rasszizmust, antiszemitizmust, a nemi és faji alapú diszkriminációt. Hogyan emészti fel a magyar nacionalizmus a magyar kultúrát.

Az elmúlt két évtizedben szemrebbenés nélkül fel lehetett vetni olyan politikai javaslatok magyar nyelvterületen, amely bizonyos politikai jogokat (például munkavállalási jogot) etnikai hovatartozáshoz kötött. Ezt nem diszkriminációnak, a munkavállalói jogok, a méltányosság, esélyegyenlőség megsértésének nevezték, hanem nemzeti felelősségnek. Státustörvénynek, magyarigazolványnak és később kettős állampolgárságnak. Mindenki örült, gratulált, teljes volt az elfogadottság-támogatás.

A jogok kiterjesztéséről, mértékéről, feltételeiről folyt (jobb- és baloldalinak nevezett) vita, azt azonban nem kérdőjelezte meg senki (vagy csak nagyon kevesen), hogy mindez etnikailag megalapozható, fenntartható. Az etnopolitika és az abból kisarjadó aszimmetriák, csoportérdekek és szembenállások természetessé, konszenzusos alapon elfogadottakká

váltak Magyarországon és végső soron a Magyarország határain kívüli közösségekben is. Azzal a lelombozó élménnyel vegyítve, hogy néha „le-románozzák”, „leszerbezik” a jobb sorsra, „felmagyarozásra” érdemeseket is.

A menekültkampány szembesítette a felmagyarozásban reménykedőket azzal, hogy ez a fajta, etnikailag garantált biztonság mennyire viszonylagos. Mi történik akkor, ha azokat a határokat, amelyeken néhány éve-évtizede magyarok szöktek át, lezárják, és újra a korábbihoz hasonló katasztrófával szembesülnek a kívül rekedtek? A túloldalon állók azt kérdezik majd az újra útra kelőktől: mennyire vagytok magyarok? És nem azt, mi elől, mi felé menekültök? A Magyarország határain kívül oly sokat emlegetett uniós garanciák, közösségiség annyit is ér: az Orbán-kormány bármikor fölmondhatja, függetlenül attól, hogy ez mit jelent a drótontúliaknak?

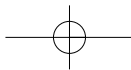
A befogadás vagy elutasítás a kulturális azonosság vagy különbözőség függvénye? Ha ez így van, akkor mit lehet válaszolni a román nacionalistáknak? Aki nem a román etnikumú, az másodrendűként, elutasíthatóként élje mindennapjait? Mi lesz, ha a román miniszterelnök nyilatkozik majd arról, hogy Romániában nincs multikulturalizmus, és nincs is ennek hagyománya? Mi történik akkor, ha Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy vagy éppen Bukarest főterén jelennek meg a román kultúra tiszteletére felszólító óriásplakátok? Mit lehet ezekre válaszolni, hogyan lehet ezek árnyékában élni magyarként, cigányként, hogy a többi, mára drámaian megfogyatkozott kisebbséget ne is említsem? Gyorsan kiplakátoljuk válaszként, bizonyítékként: „ne gyanakodjatok, tiszteljük a román kultúrát felszólítás nélkül is”?

150

A plakátkampány akkora zavart, megdöbbenést és kiábrándulást okozott most, amekkorát én Erdélyben a bármelyoldali magyar elittel kapcsolatban nem láttam az utóbbi években. A lezáratlan-rendezetlen kettős állampolgársági vita eljutott a holtpontra: körülbelül addig, hogy a megszólaló magyar felelős politikusok, támogatók és ellenzők sem tudtak méltányos álláspontot megfogalmazni. Végeredményben most, az éles politikai helyzetben vált egyértelművé: a magyar etno-érdekképviselőt kiszolgáltatottabbá teszi a „drótontúliakat”, mint valaha.

A helyzetet csak némiképp oldotta a plakátkampánnyal szembeforduló viccáradat, az internetes ötletelés például arról, hogy mit írjanak ki a Ceausescu-korszakból is ismerős tacepaókra a Csíksomlyóra érkező jobbközeli előfutároknak a helyi katolikus zárandokvárók.

Az se hozott különösebb megnyugvást, hogy a magyarországi menekültkampány erdélyi hullámaival szemben Bukarestből újabb korrupcióellenes vihar érkezett. Victor Ponta miniszterelnököt is elértek a korrupciós nyomozások, bizalmatlansági indítványt nyújtott be ellene az ellenzék. Ezt ugyan megúsza a kormány, de aztán mégis ideiglenes kormányfőt neveztek ki Victor Ponta, „váratlan” sportbalesetére hivatkozva. Jövőre parlamenti választások lesznek, már most megkezdődött a kampány, már most fel-felrebben egy-egy izmosabb „magyarozás”. A legfenyegetőbb és egyre gyakrabban visszatérő érv az, hogy a magyarok „etnikai alapon”, „etnikai hálózatban” korrumpáltak. Mit is mondhatnánk erre? Hogy tiszteljétek a kultúránkat? Amely kultúra szerintetek (maradjunk meg ennél a

mi-ők logikánál most) a korrupció? Vagy kezdjük el magyarázni, hogy a mi kultúránk nem a korrupció? Hanem az, amely etnikai alapon dönt arról, hogy ki kap munkát, menedéket, és ki nem? Mi a mi kultúránk? Az, amit ma Magyarország képvisel? Azonosulunk vagy – saját biztonságunk érdekében – elfordulunk, távolodunk?

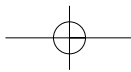
Az „anyaország” zsugorodik. Nem marad más belőle, csak 175 kilométer hosszú, négy méter magas drótkerítés, néhány négyzetméternyi óriásplakát és egy egyszerű szerkezetű mondat, amelyet éppen az az önkény tölt meg tartalommal, amely ott (itt, határon belül) legerősebb. A dróton innen és a plakátok árnyékán túlról pontosan látszik: mennyire gyenge és mennyire veszélyes ez az erős önkény, amelyet sokan mórlikálva, reménykedve évtizedeken át „anyaországnak” reméltek, hittek.

Végel László

Mementó

A budapesti könyvhéten dedikáltam, és úgy alakult, hogy nap mint nap megfordultam a belvárosban. Észrevettem, hogy itt a koldusok sokkal agresszívebbek, mint Újvidéken, ahol inkább könyörögnek, olykor rimánkodnak, Budapesten viszont követelődznek. Ha nem járnak sikerrel, átkozódnak, szitkozódnak. A Ferenciek terén például egy fiatalasszony bögrét rázogatva szemtelenül elállta a járókelők előtt az utat, és mint a mantrát, az ember képébe mondta: rákosodjanak meg mindannyian, akik adományaikkal nem segítenek. A járókelők némelyike meghökken, rémült pillantásokkal végigmérte, majd az előkotort pénzerméket kelleetlenül a bögrébe dobta. Lehorgasztott fővel somfordáltak el, mintha a lelkiismeretükkel vívódnának.

Hasonló gesztusokat tapasztaltam a bevándorlóellenes plakátok megjelenésekor is. Az emberek rápillantanak, majd elfordítják a tekintetüket, mintha nem tartozna rájuk, illetve nem is látták volna. Meglátásom szerint a lakosság többsége mégiscsak helyesli a kormány szándékát. Mindez valami nagy magyar érzelmi zűrzavarról szól. Az ünnepi könyvhét idején többször is találkoztam a Bácskából áttelepült ismerősökkel, akikben még mindig eleven a húsz évvel ezelőtti emlék, milyen nehéz volt beépülni az itteni magyar közösségbe. Nem állítják persze, hogy gyűlölték őket, inkább idegenkedést, tartózkodást tapasztaltak a jövevényekkel szemben. A magyar ember sokkal zárkózottabb, mint a vajdasági szerb. Miért? Arra a következtetésre jutottam, hogy Trianon után Magyarország egynyelvű, nemzetileg homogén ország lett, amelyben a másság kultúrája idegen lett. Ezúttal nem a bevándorlás elleni propagandára gondolok, hanem az utóbbi egy-két évtized tapasztalatára. A nyolcvanas években, de előtte is, a magyar demokratikus ellenzék nemzedéke, az urbánusok is, a népiesek is nemcsak Európa felé voltak nyitottak, hanem a környező országok, sőt a környező országok kisebbsége felé is. Nagy volt a kíváncsi-

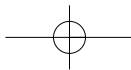
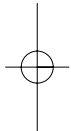
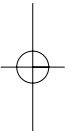

ság a vasfüggönyből kitörő ország lakosaiban. Amint megszűnt a vasfüggöny, feledésbe merült még az emléke is, egyszeriben zárkózott lett a magyar társadalom. Elapadt az egykori szellemi mohóság. Író társaimtól alig hallok a külföldi irodalomról, csak a belső magyar ügyek kerülnek terítékre.

Füledt délután érkezem Újvidékre, este vihar tombol. A panellakásban kibírhatatlan a hőség, olvasni vagy írni szinte lehetetlen. A terasz virágainak java túlélte a kánikulát. Amíg öntözöm a növényeket, Eörsi István barátom jut eszembe. Életének utolsó napjaiban meg-megállt lakásának óriási ablaka előtt, és a budai hegyeket figyelte. Előtte sohasem volt ideje mustrálni a szemközti tájat. Kitekintettem a Belgrád rakparti ház hatalmas ablakán, figyelmemet nem a hegyek kötötték le, hanem a Duna. Úgy találtam, hogy a Duna Budapesten másmilyen, mint Újvidéken. Újvidéknél a folyó úgy viselkedik, mintha megneszelné a tengert. Panellakásom teraszától jóval távolabb folyik a Duna, nem láthatom a hegyeket sem, csak az erkély virágait. Pedig szívesen tenném! Panelproli, jut eszembe a Fidesz egyik szlogenje.

Este kilenctől kinn a teraszon frissebb a levegő, mint benn. Éjfél körül már a szoba hőmérséklete is elviselhető. Felkattintom a televíziót. Újvidéken lövöldözés a Misić vajda utcában. Tömegverekedés. Továbbra is menekültáradat vonul át az országon: afgán, nigériai, iraki, pakisztáni stb. állampolgárok kószálnak a Balkánon, majd Magyarországon át tovább a nyugat-európai országokba. Állítólag milliók indultak Európa felé! Ekkora menekültáradatot nem képes befogadni a válsággal küszködő kontinens, viszont ennyi elszánt embert nehéz visszatéríteni. Nem tudom, hogy a helyzet rendezésére akad-e jó megoldás. Orbán Viktor magyar kormányfő határozatát helyezte kilátásba a déli határszakaszon, Szerbia felől. Még nem pontosított, hogy ez miben nyilvánulna meg. Szögesdrót kerítés? Fal? Nebojsa Stefanovic, Szerbia belügyminisztere szerint ez ellenkező a nemzetközi egyezményekkel. Az illetékesek – olvasom – a közeljövőben közös kormányülésen keresnek megoldást az előállt helyzet rendezésére. Ukrajnában kiújultak a harcok. Az Iszlám Államot képtelenek megfékezni. Az EU-ban tart a civakodás.

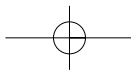
Rendezem a kertet Temerinben. Sövénynyírás. A fűnyíró hosszabbítókábele rövidnek bizonyul, emiatt elrohanok az egyik közeli üzletbe. Az elárúsító készségesen kiszolgál, de a számlát nem tudja kiírni, mert szembetegségben szenved, cataractája van. Elpanaszolja, hogy várólistán van, ami szerint a műtetre csak 2018-ban kerül(het) sor, akkor kap(hat) műlencsét. Ha lenne 1200 eurója, a privát klinikán azonnal megműtenék, sajnos nincs ennyi gázsija, de még ismerőse se, akitől kölcsönkérhetne. Még három év! Mi lesz vele addig? Maradhat-e a munkahelyén? Sok megválaszolatlan kérdés. Úton-útfélen találkozom ilyen vagy hasonló esetekkel. Bezzeg Tito idejében nem így volt, mondja csüggedten. Egyre több az elkeseredett ember. Sok értelmiségi ajakbiggyesztéssel intézné el a dolgot. Nosztalgia, sóvárgás, mondaná. Nem nevezném annak, inkább helyzetképek. Rövidesen megérkezik a kollégája, kiírja a számlát, fizetek, és folytatom a sövénynyírást, közben a leszakadó vajdasági magyar kisebbségre gondolok. Gazdagodnak a nábobok, a leszakadók vagy vesznek a vándorbotot, vagy pedig a mélyszegénységben asszimilálódnak. Tudunk

kell, hogy a kisebbségi ember nemcsak nemzeti érzéssel él, hanem kenyérral is. Érkezik az anyaországi támogatás, de ezt a kisebbségi oligarchák vágják zsebre. Ki gondol a nincstelen magyarokra? Ne csodálkozunk, hogy egy napon elfogy az erejük, és ők sem gondolnak a magyarságra.

Fűnyírás közben gyors hírt érkezik a mobiltelefonomra, miszerint a magyar kormány utasította a belügyminisztert, hogy jövő szerdáig készítse elő a magyar–szerb határ lezárását, amely egy négy méter magas kerítés sürgős megépítésével történik. Temerinből Újvidékre tartva, az autóbusz utasai hangosan kommentálják a hírt. Rendben, jelenti ki egyikük, ha a magyar kormány véghezviszi az elkerítési tervet, akkor ezzel az akcióval párhuzamosan Észak-Bácskában, a magyarlakta településeken ideiglenes menekülttáborok létesítését kell elkezdni. Ha bennünket zsarolnak, akkor zsaroljunk mi is! Hallgatom a kommentárokat, szívom a fogam, de nem szólok közbe. Ugyan mit mondhatok? Este Aleksandar Vucic szerb miniszterelnök a szerbiai közszolgálati televízió esti híradójában nyilatkozik. Sokkolta a hír, miszerint Magyarország négy méter magas kerítéssel zárná le a magyar–szerb határ 175 kilométer hosszú szakaszát. Bejelentette, hogy Szerbia nem követi a magyar példát, nem fog falakat emelni. „Szerbia nem fog Auschwitzban élni”, fogalmazott a szerb kormányfő. Ezzel szemben Pásztor István, a VMSZ elnöke szerint Szerbia számára is könnyebbé tehető, ha Magyarország fizikailag lezárja a magyar–szerb zöldhatárt. Néhány nap elmúltán azt veszem észre, hogy növekszik a magyarok és a szerbek közötti bizalmatlanság. Még azok a szélsőjobb honlapok is, amelyek egyébként dicsérik Orbán Viktor politikáját, most azt vetik fel, hogy elhamarkodott intézkedésről van szó, hiszen a szerb rendőrség mindent megtesz, hogy megakadályozza a menekültek beözönlését Magyarországra. Ebben tényleg van némi igazság. Ugyanis az utóbbi hónapokban gyakran utaztam Budapestre, és a Szabadka felé tartó vonaton a szokványostól sokkal erőteljesebb rendőrségi ellenőrzést észleltem. Az egyik újvidéki taxis mesélte, hogy nem mer Újvidékről Szabadkára például szomáliai utast szállítani, mert a rendőrség képes elkozbuzni az autóját.

Ezekben a napokban több ismerősöm telefonál. Mivel tudják, hogy az elmúlt időszakban nem tartózkodtam Újvidéken, arról faggatnak, hogy értesültem-e a VMSZ-ben fennálló pártszakadási lehetőségről. Félig-meddig tudok róla, válaszolom, viszont tartózkodom a pártok belső ügyeinek taglalásától. A párttagság privilégiuma ugyanakkor felelősség is, hogy megválassza elnökét és vezetőségét. A pártszakadás lehetősége pedig minden túlhatalommal rendelkező pártra leselkedő veszély. Egyelőre nem tudom kiismerni magam a viszályban, hiszen a különbségek nem fogalmazódtak meg programszinten, mivelhogy mindkét fél egyazon pártprogramra és stratégiára esküszik, miközben az értelmiségiek egy nagyobbacska csoportját magukhoz édesgetve, saját holdudvarát szervezi. A mozgósító erejű Facebookon toborozó pártütők között akadnak fontos politikai funkciót betöltő személyek, volt és jelenlegi polgármesterek, képviselők, VMSZ-elnökségi tagok, akik váratlanul arra a meggyőződésre jutottak, hogy baj van a sajtószabadsággal. Pásztor kezében viszont valószínűleg erős ütőkártyát jelentenek az újonnan kinevezett tanácsadói

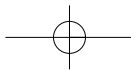

testületek, amelyekben több mint kétszáz értelmiségi vállalt szerepet! Az intézményvezetők, a főszerkesztők, az igazgatók, vagyis a felelős beosztásban levő értelmiségiek túlnyomó többsége nem csatlakozott a „pártütökhöz”. Eddig egyik oldalon sem született meg átfogó, demokratikus fordulatot jelző program, egyedül a sajtószabadság kérdése merült fel, viszont jellemző, hogy elvben mindenki a sajtószabadság híve. A pártütők kritikája a cenzúra kérdésében részleges, nem vonatkozik a Magyar Nemzeti Tanács minden médiumára, csak a Magyar Szóra. Ezek szerint csak ott van cenzúra, a többi médiumban, intézményben vajon minden rendben lenne? Látom a megoszlást, látom, hogy mindkét oldal szelektíven válogat a hírekben, és arra gondolok, mi lesz a „belgákkal”, azokkal, akik nem tartoznak egyik szekértáborba sem. Néhány nap múlva kezdődik a differenciálódás. Személycserék a VMSZ-ben! Az elnökség egyhangúlag támogatja Pásztor István elnököt. Ellenben felmentették tisztességéből Varga Lászlót, a párt alelnökét. Új elnökséget választottak, amelybe nem került be a hosszú funkcionáriusi múlttal rendelkező Józsa László, a VMSZ alapító tagja. No, no! Ezután csend honol a volt pártfunkcionáriusok körében, a Facebook-tiltakozók is elcsendesednek.

A temerini kereskedő jut eszembe, meg a szürke hályog. A leszakadó magyarság, melynek egyik része tömegesen hagyja el a szülőföldjét, vagy pedig mélyszegénységben senyvedve asszimilációra ítéltetik. Azokra a magyarokra gondolok, akik nem szavaztak a Magyar Nemzeti Tanácsra. Ez a közösség 74 százalékát jelenti. Dúl a hatalmi harc. Nem az a fontos, hogy melyik szekértábor a rokonszenvesebb, hanem az, hogy mi legyen azokkal, akik nem tartoznak egyik táborba sem. Mi legyen a többségben levő „belgákkal”?

154

Nézegetem a pártújságok régi, idillikus pártfotóit: csillogtak a pezsgős poharak, a csinos lánykák ropták a táncot, a vendégek elégedetten kocintgattak, a legkiválóbbak derülátó díszbeszédeket mondtak, tehát 2005 decemberében még látszólag minden rendben volt. Alighanem ezzel kezd majd a jövődöbéli krónikás a vajdasági magyar mementóról szóló beszámolót. Ki gondolt közben a hosszú sorokban távozó nemzedékekre? Kinek van lelkiismeret-furdalása emiatt? Ki érzi úgy, hogy lehorgasztott fővel és lesütött szemmel kell(ene) járnia az utcán? Úgy teszünk, mintha minden rendben lenne, miközben a szakadék szélén tántorgunk. Az elmúlt időben nem hagyott nyugton a gondolat, hogy az elvándorlásnak nemcsak anyagi, hanem lelki okai is vannak. Ah, nem, mi semmiért sem vagyunk felelősek, csak a munkahelyhiány játszik szerepet, a fiatalok majd visszatérnek, mondogatták az illetékesek. Ám ismerőseim beszámolóit nem erről szóltak. Külföldi tartózkodásom során a kivándorlóktól sem ezt hallottam, természetesen a vajdasági magyar kivándorlóktól sem. Mindinkább meggyőződhettem arról, hogy a lelki okok mennyire fontosak, csak hogy ez senkit sem érdekelt. Ki kérdezte meg a távozókat, miért választják ezt a kalandot? Egy kiadványban olvastam, hogy a fiatal magyar doktoranduszok is szívesen maradnának, ha lenne tisztességes feltétel a maradásra. Újabb bizonyíték arra, hogy lelki okok igenis közrejátszanak. Azonban ez az érv nem releváns az illetékeseknél. Ők nem érzelgelenek. A hivatalos közvélemény nem vesz tudomást a lelki okokról, úgy állította be az elvándorlást, mintha a távozó fiatalok csak és kizárólag az

anyagi javakat hajhásznák. Nem hiszek ebben a teóriában. Nem könnyű döntés nekivágni a nagyvilágnak, elhagyni a szülőket, az ismerősöket, és új életet kezdeni. A kilencvenes években még bizonygattam, elmúlnak a gonosz idők, van remény; aki nem az életét menti, az maradjon. Elmúltak a gonosz idők, a remény kialudt, az élet egyre kevesebbet ér, fiatalok tömegesen veszik a vándorbotot. Anno főleg a gyerekeink indultak útnak, ma az unokáink távoznak – ez végzetes csapás lesz. Általános jelenségről van szó. A Szerbiai Doktoranduszok Egyesülete felmérést végzett, amelyből kiderült, hogy a szerbiai fiatal tudósok nyolcvan százaléka elégedetlen a lehetőségekkel, harminc százaléka pedig már eldöntötte, hogy megy. Miért? Sokan a korrupció miatt, amelynek a fő fészke a párttagság. Nem a teljesítmény a fontos, hanem a pártkönyvecske. Mások a nepotizmusra panaszkodnak, amely Szerbiában olyannyira mindennapos, hogy többé észre sem vesszük. Ha a mama vagy a papa párttag, a csemete könnyen kap munkalehetőséget, stallumot. Ha a szülők pártkedvencek, akkor a gyermek gondtalanul halad a ranglétrán. A krónikás még lejegyzí azt a két szót, amely legfrappánsabban fejezi ki korunk szellemét: protekció, korrupció; aztán feláll az íróasztal mellől, mert akarata ellenére is pont került egy történet végére.

Dalos György

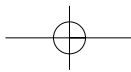
Kulturális és egyéb sérelmek

155

Berlin, 2015. július 16.

Az elmúlt hétvégét Erfurtban töltöttem, a Szász Művészeti Akadémia taggyűlésén (mint már korábban elhencegtem, az irodalmi szekció titkára vagyok). Ezeket az összejöveleteket minden évben más német helyszínen rendezik meg, idén Tübingia fővárosára esett a választás. A hagyomány szerint ilyen alkalmakkor a vendéglátók is nyilvánosan beszámolnak kulturális életükről. Ez már első este megtörtént egy pódiumbeszélgetés keretében, a tübingiai tartományi kormány székházában. Szó, ami szó, a bemutatkozás kissé keserédesre sikeredett. A helybéli irodalmárok, zenészek, képzőművészek és színházi emberek leginkább a gondokról adtak számot: a fősvény minisztérium nem ad elég pénzt a kultúrára, a színházak, amelyek még egyáltalán megmaradtak, a tönk szélén tengődnek, irodalmi vállalkozások és kiállítások alig kapnak szubvenciót, a szimfonikus zenekarok léte hajszálon múlik. Ha pedig ők a szomszédos Szászországra hivatkoznak pozitív ellenpéldaként, a válasz egybehangzóan az, hogy ama tartománynak négy milliárd a lakosa, míg Tübingia ennek pontosan a felével rendelkezik. És ugyanezen okból fel sem merülhetne egy ottani művészeti akadémia megalapításának még az ötlete sem.

A szász kollégákat már csak udvariassági okokból sem hagyhatta hidegen ez a panaszáradat. Vigasztalásképpen annyit mondhattak, hogy náluk sem minden fenékig tejfel ám! A jövőre jubiláló akadémia huszadik

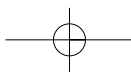
évében szigorúbb költségvetési megszorítások között működik, mint valaha, árvízveszély miatt ki kellett költözniük a szép klasszicista Blockhausból, előre tervezett felolvasásokat nem tudnak finanszírozni, az apparátus egyetlen főfoglalkozású személyre és két időszakos munkaerőre szűkült. És valahányszor több támogatásért fordulnak a minisztériumi emberekhez, mindig ugyanaz a válasz: szegény Szászország vállal ez idő szerint hétmilliárd euró belső adósság nyomja. Haha, mondhatná erre egy erfurti főnök: mi az a rongyos hétmilliárd a türingiai 17 milliárdos tartozáshoz képest?

Ismerős történet: egyik oldalon a fenntartó állam spontán háritó mechanizmusa, másikon a kultúrmunkások széplelkű érvelése. Türingia esetében kézenfekvően Weimar a fő adu, Goethe, Schiller és Liszt városa, míg a szászok a Semperral és a Drezdai Képtárral hozakodnak elő, az eredmény nagyjából hasonló. S minthogy az akadémia tagsága jobbára szép korú volt NDK-s művészekből áll, elkerülhetetlen a nosztalgia a „Wende” előtti aranyidők után, amikor az állam – cenzúra ide, tiltások oda – még garantálta a kultúra létfeltételeit.

A helyezetbez képest lucullusi vacsora közben egy türingiai pályatárs megkérdezte tőlem, hogy van ez Magyarországon, van-e ott is művészeti akadémia? Hajjaj, dicsekedtem, de még mennyire van! Arról azonban, hogy ebben a kormányzatunk által fölöttébb nagyvonalúan dotált intézményben egyedül a rendes tagságért havi 200 000 forint életjáradékot fizetnek, inkább hallgattam, mert nem szívesen láttam volna, hogy asztal-szomszédomnak evés közben csorogni kezd a nyála.

Kínos történet, ráadásul tapintatosan szeretném elmondani és kommentálni. Egy külföldről hazatért magyar írótnem vettek fel abba az írószervezetbe, amelynek magam is tagja vagyok, és ahová az illető két elismert kolléga ajánlásával jelentkezett. A felvétel ellen valaki tiltakozott, azt állítva, hogy egyik műve – legalábbis a főhős által képviselt narratíva értelmében – nőgyűlölő. Az ügy kimenetelét azonban számszerűen nem annyira az igenek és nemek, hanem jóval inkább a tartózkodó szavazatok döntötték el. A szerző természetesen vérig sértődött, és a botrány tovább gyűrűzik a médiában.

A dolog elsősorban azért kényes, mert a mű (amelynek erényeit és hibáit itt nem akarom kifejteni) szemlátomást önéletrajzi háttérű, és az ábrázolt korszak több ma is élő tanúját saját nevétn szerepelteti. Minthogy könyveimben én magam is sokat merítettem életem anyagából, tisztában vagyok a kockázattal. Ha fikciós keretben eredeti neveket említek, azonnal felmerül az indiszkréción lehetősége. Ha megváltoztatom a modellfigurák nevétn, külsejét, kövérből sovánnyá, magasból apró termetűvé átírva őket, de meghagyom a főhőssel való rokonságot, akkor a művet menthetetlenül kulcsregényként olvassák – legalábbis a közönségnek az a része, amely valamelyest beavatottnak tekinti magát. A recenzens ilyenkor hol barátságosan, hol kevésbé szelíden teszi fel a kérdést: regénnyel van-e dolgunk, vagy emlékezéssel? Márpedig legalább Proust óta tudható, hogy a két műfajt nem lehet hermetikusan elkülöníteni egymástól.

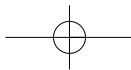
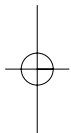

A másik bajom ezzel a meghiúsult felvétellel a tartózkodók magas száma. Feltételezem, hogy magatartásuknak különböző okai lehetnek: volt, aki olvasta a könyvet, és felvette volna a szerzőt, de megriadt a heves kritikától. Volt, aki elfogadta az ellenvéleményt, de tekintettel akart lenni a neves ajánlókra. Volt, aki nem olvasta a könyvet, és emiatt mellőzte a nyílt állásfoglalást. És végül volt, aki az éles helyzetben nem kívánt színt vallani. Innentől kezdve a probléma nem irodalmi, hanem közéleti. Olyan országban élünk, ahol hovatovább nem a választók, hanem az urnától távol maradók döntenek el, hogy kié legyen akár három ciklusra is a kétharmados kormánytöbbség.

Kezdjük a kedélyes részével: Micheliz Jóska, Somberekben született magyar-német költő egy baden-württembergi közös felolvasóest után kitűnő száraz vörösborral vendégelt meg saját terméséből. Nem lévén borász, naivan rákérdeztem, hol tárolja azt a rengeteg bort. Mire elmesélte, hogy több társához hasonlóan régi bunkert bérel, amely télen-nyáron megfelelő hőfokon tartja a baranyai szőlőskertek ajándékát. Ezeket a bunkereket a Rákosi-érában építették a csaknem háborús félnek számító Jugoszlávia ellen. Amikor azután az addig „láncos kutyának” tekintett Titóval létrejött a modus vivendi, ez a „magyar Maginot-vonal” okafogyottá vált, illetőleg ilyen borpincéket eredményezett a „kovácsoljunk ekevasat a kardokból” jelszó szellemében. Időközben Tito meghalt, Jugoszlávia szétesett, Micheliz Jóska viszont változatlanul kortyolja és kínálja borát.

Most azonban rémüldözve értesülök arról, hogy a kormány 175 kilométer hosszúságban négy méter magas falat tervez felhúzni a hazánkat Szerbiától elválasztó határon. Az én nemzedékemnek az efféle építményekről természetesen a vasfüggöny vagy hivatalos nevén „műszaki zár és erődítményrendszer” jut eszébe. Ezúttal azonban nem vált vagy potenciális támadást akarnak vele megelőzni, hanem a Törökországon, Bulgárián, Szerbián és Románián át az EU-ba igyekvő menekülőket – szíreket, afgánokat, kurdokat – próbálják feltartóztatni. Lehet, hogy a látszólag köznevetségbe fulladó plakátkampánnyal voltaképpen ezt a lépést akarták előkészíteni. Valójában az a folyamat kezdődött el, amelyet Orbán Viktor az ország „bereteszelésének” nevezett.

Erősen kerülget a gyanú, hogy ezt a döntést – akárcsak a halálos ítélet „napirenden tartásának” ügyét – senkivel, így saját szakembereikkel sem beszéltek meg, következményeit nem vetették latba. Megteremtettek, talán el is hitettek magukkal egy közhangulatot, és most annak igyekeznek megfelelni. Márpedig egy határvonal megerősítése mindenképpen katonai lépés, feszültséget kelt olyan övezetben, ahol nemrég még harcok dúltak, s amely a kiújuló nyugat-keleti rivalizálásnak is terepe. Az éhség és a népiirtás elől életük veszélyeztetésével felénk vagy országunkon át nyugatabbra tartó szerencsétlenek azt jelzik, hogy drámaian megváltozott az EU környezete. A gondot csakis nemzetközi és hosszú távú programokkal lehet megoldani, hisztérikus rögtönzésekkel, különutas pózolóással semmiképpen.

1990 augusztusában – akkortájt Bécsben éltem – a Deutschlandfunk magyar adása az osztrák–magyar határra küldött, hogy tudósítsak a legendás európai piknik évfordulós ünnepeiről. Nagy lelkes tömeg, kormánypárti és ellenzéki politikusok, volt NDK-s menekültek, keresztény segélyszervezetek képviselői ünnepeltek elragadtatott hangulatban, laci-konyhákban sült a kolbász, hosszú nyakú üvegekből csordogált a bor, szép, patetikus szónoklatok hangzottak el. Sajnos nem maradhattam ott végig, mert haza kellett érnem Bécsbe, hogy megírjam és telefonba diktáljam a látottakat. A soproni vasútállomáson azután különös jelenetre lettem figyelmes: határőrök szállítottak le a nyugatra igyekvő vonatról nem túl gyengéd mozdulatokkal Romániából jött cigányokat. Gondoltam, azért, mert Romániának nem volt vízummentességi egyezménye Ausztriával, és magyar részről így akarták megkönnyíteni az osztrák sógor munkáját. Valami ilyesmit gondolhattam, de azt azért biztosan nem, hogy negyedszázaddal később a határnyitó Magyarország a határázáró Magyarország szerepébe fogja magát beleszorítani.

Láugh Júlia

Megint Afrika?

158

Meleg napokat élünk, 34-35 fok árnyékban, szellő se mozdul, a jó pesti nép jobbra-balra kókadozik, én virulok. Neked könnyű, mondják – néha úgy érzem, némi éllel –, te hozzászoktál Afrikához...

Ez vicc. Éppen húsz éve, hogy egy nigeri bozótfaluban töltöttem egy évet, összesen egyet, aztán néhány évvel később a csádi N'Djaménában mindössze két hónapot, ennyi a „hozzászokás”. Igaz, nyilván nem véletlen, hogy nem az eszkimók közé mentem, hanem a száheli övezetbe, ahol magam is úgy éreztem, ahogy körülöttem mondták: ha 40 fok fölé ér a hő, akkor kezd tényleg meleg lenni. (Most látom a neten, hogy ott, Nigerben, a sivatagban, 18 friss és 50 már oszladozó tetemre bukkantak. A migránsok a Niamey–Agadez útvonal után – annak idején ezt kétszer is megtettem, istenem, milyen békebeli idők jártak akkor még – a Szaharán keltek át, hogy a tengerhez jussanak. A sivatagi átkelés lehet olyan gyilkos, mint a tengeri, csak kevesebb szó esik róla.)

Noha a második utazásom végén, amikor búcsúztam Afrikától, ottani francia barátnőm azt mondta, fogsz te még ide visszajönni, akár nyolcvanévesen is, én azt hittem, már nem fogok. És tessék: néhány napja derült ki, hogy megyek Kenyába. (Derült ki? Ködösíték. Becsületesen megmondva: hirtelen, magam számára is váratlanul, elhatároztam.) Pedig Kenya nem az „én Afrikám”: a nyugati és középső rész, a franciául beszélő, amelybe eléggé beleszerettem ahhoz, hogy ne akarjak tőle elszakadni. A kézzelfogható valóságot, a testi jelenlétet irodalmira váltva, hosszú

éveken át rendszertelenül ugyan, de kitartóan olvastam a francia-afrikai regényeket. És jegyzeteltem.

Arra gondoltam, hogy majd egyszer, ha már sok mindent összegyűjtöttem, bár teljességre úgysem törekedhetek, bemutatom a magyaroknak Afrikát, a leghitelesebben, mert a szerzőin keresztül. Afroregény címen sokasodnak gépemben a fájlok: lakás, étkezés, öltözködés, család, nők, poligám házasság, születés, halál, beavatás, iskola, egészség, boszorkányság, hiedelmek, erőszak, börtön, diktatúra, identitás, migráció, fekete-fehér... éveken át gyűjtöttem az idézeteket, aztán lassan lelankadtam. Úgy éreztem: túl nagy falat, és rajtam kívül talán senkit sem érdekel. Pedig sokszor nagyon is hasonlítanak a gondjaink, félelmeink, kudarcaink... mindig mondom, hogy Afrika közel van.

Újabbán ismét bele-belenézek a gyűjteményembe; Afrika kezd visszalopózni az életembe. Talán nem függetlenül attól, hogy halványul a hazai események iránti odaadó érdeklődésem. Kevesebb időt töltök azzal, hogy ezeket a néha vészjósló, néha csak kínos, fájdalmasan szánalmas ügyeket figyelemmel kövessem. Igaz, mostanában történt valami derűs is, és éppen a migráció témájában. Miután a nemzeti konzultációnak nevezett manipulatív kérdőívre elenyészően kevés hűségesebb állampolgár válaszolt, a kormány szégyentelen óriásplakátokkal kezdte bombázni a népet, gyakorlatilag leterroristázva a megvetően bevándorlóknak nevezett menekülteket, akik elveszik a magyarok elől a munkát, és nem tisztelik a kultúránkat – amire pompás ellenkampány született közadakozásból. Ezt sokan plakátháborúnak nevezték, de én nem szeretem ezt a szót; nem kell átvenni OV rögeszmésen harcra, hadviselésre kielezett nyelvezetét.

Ha Magyarországra jössz, nem tudnál hozni egy épeszű miniszterelnököt?

Sorry about our prime minister.

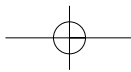
Ha Angliába jössz, nem veheted el a magyarok munkáját!

Gyere nyugodtan Magyarországra, mi már Angliában dolgozunk!

És így tovább. Nyilvánvalóan kiviláglik, hogy mennyivel jobb az ország népe, mint kormánya. Kikéri magának a gyűlöletkeltés stílusát, az önféltő idegenutálatot, először polgári engedetlenséggel letépkedi a jó ízlést és emberséget sértő plakátokat, aztán pénzt áldoz arra, hogy ezt nyilvánosan is kifejezésre juttassa. A Kétfarkú Kutya Párt és a Vastagbőr blog hárommillió forintot remélt egy ellenkampányra, amiből 50 plakátot tudnak kihelyezni, de néhány nap alatt ennek a tízszerese gyűlt össze, tehát 500 plakátra elegendő.

Egy józan barátom lehűtötte a lelkesedésemet: amit én a jóra való magyar népnek gondolok, az néhány ezer, kétségtelenül jó szándékú, az elve-ért némi pénzt is áldozni kész, derék ember, de igen messze attól a kritikus tömegetől, amelyre itt bármiféle változást alapozni lehetne. Egyébként is, balliberálisnak mondott betelefonálás műsorokban is bőven hallani idegenellenes hangokat. Ilyen ez a nép. Nem fogja megakadályozni azt sem, hogy pártunk és kormányunk megvalósítsa szándékát, és déli határainkra négy méter magas falat, szögesdrótot építsen, a tervek szerint 175 kilométeren át, hogy „megvédjük magunkat” a nálunk is szerencsétlenebbektől.

Reménytelen ország, amelynek ilyen kormánya van. Szégyellem magam, elfordítom a fejem.

Emmanuel Dongala kongói írónál olvasom:

Százával, ezrével mentek, dacoltak hóval és ólmos esővel, főnnel és északi széllel, ipartól szennyezett városokkal és folyóvizekkel. Elviselték a raszszista támadásokat és a túlzásfolt szobákat, ahol tébécét szedtek össze, nem hátráltak meg a futószalagon végzett munka elől, ahol elveszítették lelküket és végtagjaikat. Semmi nem tudta megtörni az akarataikat, hogy oda menjenek...

Hova is? Hát persze, oda, abba az országba, és ezt már a kameruni Calixthe Beyalától idézem:

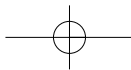
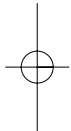
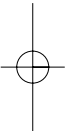
...abba az országba, ahol ha azt mondjuk: „Akarom”, százmillió frank zuhataga érkezik az égből; ahol ha azt mondjuk: „Szükségem van rá”, vitaminokban és proteinben gazdag, fontos alapanyagokból kikevert szörpöt szűrcsölünk, ahol vadonatúj épületek fénylő termeiben öltözünk, művelődünk, az országba, ahol nagyvonalú emberek kiállításokra visznek, tudósok golfoznak, üzletemberek szendvicseket fogyasztanak, és a kórházak hatalmas bálteremhez hasonlítanak, amelyben a malária azon nyomban eltűnik, elolvad, mint csokoládé a napon.

A nyolcvanas-kilencvenes évek regényei ezek, reményvesztett afrikaiak tódulnak a volt gyarmatosító hazájába, gazdasági menekültnek is lehet nevezni őket, de ne legyen ebben semmi ítéletkezés. Élni akarnak, mint mindenki. És ábrándoznak. Mint majdnem mindenki.

De ideje visszatérnem Kenyára. Hogy kerülök én oda?

Ismertem egy fiatal lányt, aki egy pesti külvárosból elindulva nekivágott a nagyvilágnak, és meg sem állt Kenyáig. Hat éven át járta az országot, mindig vagy majdnem mindig akadt munkája, tolmács, szállodai alkalmazott, múzeumi madármegfigyelő, alkalmi építésvezető, vállalt megrendelésre süteménysütést és ruhavarrást (még csupa tüll, abroncsos menyasszonyi ruhát is), továbbá enyhén csontvárys képeket festett (de alig akadt vevője), időnként vizsgázott az egyetemen, megküzdött a hivatali bürokráciával, beszélt az angol, német és orosz mellett szuahéli, szamburu és luo nyelven, de talán még más helyi nyelveken is. Közben élményeiről és benyomásairól folyamatosan beszámolt Budapesten élő mostohaapjának, egy – mára már csak néhai – afrikanista egyetemi tanárnak. A levéltömeg több mint 3000 oldalt tett ki, ezt sikerült hatszázra redukálnia, amit aztán együtt mintegy két és fél százra tömörítettünk. A Hasadékvölgy peremén címmel jelent meg, senki sem vette észre, pedig megérdemelte volna.

Ennek már tán hat-nyolc éve. Azóta is rendszeresen levelezünk, ugyanis hamar visszament Kenyába, ahol már előzőleg megtért az iszlámra, férjhez ment, elkezdte egymás után szülni a gyerekeket, most négyenél tart. A könyvben sem muszlim hitéről, sem férjhezmeneteléről nem beszél, gondolom, szeméremből. Azt nem tudom, hol s hogyan találkozott az iszlámmal (a kenyai lakosság igen nagy többségben keresztény vallások híve), de azt igen, hogyan ismerte meg a férjét. Nairobiban elment az imámhoz, és megkérte, találjon neki férjet, nem jó egy fehér nőnek egyedül ebben az országban, ajánlatokat tesznek neki, ez zavarja. Szeretne férjhez menni, úgy biztonságban érezné magát, de kéri az imámot, elvált férfit keressen neki. Miért elváltat? – kérdeztem csodálkozva. Hát, hogy már legyen tapasztalata a nőekkel...

Telt-múlt az idő, tán egy év is elszállt, amikor üzent neki az imám. Dobogó szívvel indult útnak, most fogja megismerni a jövőbelijét? A mecset oldalában fel-alá sétálva látott egy férfit, gyorsan elkapta róla a tekintetét. Nem, ez nem lehet igaz, egy ilyen szép férfi!? Kijár ez nekem?

Kijárt.

Gyorsan megjegyzem, hogy történetünk hősnője is szép.

Csak néha nagyon szerencsétlennel érzi magát.

Múlt héten különösen kétségbeesett levelet kaptam tőle. Hogy ezt már nem bírja tovább, semmi nem történik az életében, csak a mosás, mosogtatás, fölmosás, már ha egyáltalán van víz, mert gyakran nincs, a gyerekek sivalkodnak és engedetlenek, a férj nincs otthon, nyilván a másik nőnél van (muszlim az istenadta, vett magának második feleséget, barátnőm legmélyebb kétségbeesésére), pénzük semennyi, csak ígéretesek vannak, a gyerekeknek nemhogy cipőt nem tud venni, de előfordul, hogy még enni-valót is alig, és szúr a szíve, és szaladgálnak a csótányok, és nincs kihez szólnia, nincs ember, akivel szót válthatna... Összeszorult tőle a szíve. Mielőtt meggondoltam volna, mit teszek, válaszoltam: könnyebb lenne neki, ha meglátogatnám, hogy fölvidítsam? Nyomban kaptam egy sugárzó üzenetet: máris minden felhő eltűnt a lelkéből, sokkal jobban van, remek, menjek, azt hitte, nem akarom meglátogatni (tényleg nem akarom), az előbb a férjének is feltűnt, hogy milyen jókedvű lett, már azon gondolkodik, miket süssön-főzzön nekem, és majd megyünk kirándulni, megmutat érdekes helyeket, de jó lesz!

Persze ki kell várnunk, hogy fölépüljön a már évek óta nagy szünetekkel épülgető házuk, ahol több vendégszoba is lesz, a férj most már nem-sokára meg kell hogy kapja a régóta beígért milliókat, valamilyen ingatlanközvetítésért, amiből semmit sem értek. A beígért összeg pedig, ha jól emlékszem, forintban számolva mintegy 80 millió, olyan magas, hogy az egészségből semmit sem hiszek el, hiába állítja a férj, hogy szerződés van róla, aláírt szerződés.

Szóval lehet, hogy mégsem megyek Kenyába. Pedig most már kedvem kerekedett...